

เพลงบอกปานบอด

อาณัติรักษ์ ย้อยช่วง

บ่ค่อยชื่อเพลงบอกปานบอดหรือหนังปานบอดแล้ว ศิลปินทั่วภาคใต้จะต้องรู้จักชื่อนี้ แม้ว่าบางคนอาจจะเกิดไม่ทันสมัยที่หนังปานบอดมีชีวิตอยู่ก็ตาม ชื่อเสียงของท่านยังกล่าวขานกันว่าเป็นยอดศิลปินมาโดยตลอด ผู้เขียนเองเคยได้ดูการแสดงของหนังปานบอดมาไม่น้อยกว่า ๒ ครั้ง ที่พอจำได้เคยดูหนังปานบอดแสดงหนังตะลุงที่วัดโคกพิบูล อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา มาครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งได้ดูหนังปานบอดว่าเพลงบอกที่งานวัดอิมมอญ (วัดอมรานุยุตต์) ราว พ.ศ.๒๕๔๕ รู้สึกว่าจะเป็นงานทอดผ้าป่า ทางวัดได้จัดทำน้ำผึ้งแว่น (น้ำตาลแว่น) ขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่ผู้เขียนเคยเห็นมาในชีวิต โดยวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ประมาณ ๒ เมตร จำนวน ๑ แว่น ให้เพลงบอกปานบอดขนมน้ำตาลแว่นยักษ์นี้ ท่านได้ชมเป็นกลอนเพลงบอกได้ไพเราะน่าฟังมาก เสียดยที่ยุคนั้นไม่มีเทปและผู้เขียนก็จำกลอนของท่านไม่ได้ จึงไม่สามารถถ่ายทอดมาให้อ่านได้

ปานบอด นักเล่นเพลงบอกรุ่นเก่า

เพลงบอกปานบอด มีชื่อจริงว่า ปาน ชีช้าง ตามประวัติว่า ท่านเกิดวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๓๓ ที่บ้านดอน หมู่ที่ ๕ ตำบลเขาพังไกร อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรคนที่ ๗ ในจำนวน ๙ คน ของนายคง นายคล้าย ชีช้าง สำหรับนายคงบิดานั้นเป็นชาวบ้านสามบ่อ อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา และมีอาชีพทำนา ดังที่เพลงบอกเขียน เพชรคงทอง ได้แต่งเป็นคำกลอนประวัติตอนหนึ่งว่า

“ชื่อนายคงชี่ข้างทางเหล้ากอ
มินิสัยใจเย็นเป็นชาวนา
ท่านมีบุตรสุดชื่อนี้ดื้อดัน
เฝ้าอบรมชมขึ้นทุกคืนวัน
คนที่เจ็ดเป็นชายชื่อนายปาน
ไม่มีเนตรเวทนามาแต่ไร

บ้านสามบ่อระโนดแขวงแหล่งสงขลา
ภรรยาชื่อนี้คล้ายได้ครองกัน
ทั้งเก้าคนชายหญิงเป็นมิ่งขวัญ
จนบุตรนั้นประพฤติดงามขึ้นตามวัย
แต่ว่าท่านผิดกับพี่ทางนิตย
ถึงใครใครก็สงสารปานทุกคน”

นายปานมีตาบอดมาแต่กำเนิด ใครใครก็เรียกกันว่า “ปานบอด” มาตั้งแต่สมัยเด็กๆ แล้วและด้วยสาเหตุการพิการทางตานี้ทำให้ท่านไม่ได้เข้าเรียนหนังสือเหมือนเด็กทั่วไป แต่ก็เป็นคนสนใจการศึกษามาตั้งแต่เด็กๆ เป็นคนรักหนังสือทั้งที่เป็นหนังสือนิทาน ธรรมะ บทกลอนต่างๆ คนที่ทำหน้าที่อ่านหนังสือให้นายปานฟังเป็นประจำ ได้แก่ นายปลอด ชี่ข้าง นางคล้าย ชี่ข้าง นายเพ็ง นายแดง หนูเกื้อ (บิดาหนึ่งประวิง ป.ชี่ข้าง) นายปานมีพรสวรรค์ที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดอย่างหนึ่ง คือ มีความจำเป็นเลิศ และมีสติปัญญาไหวพริบดี มีคนเขาเล่าให้ฟังว่า มีคนส่งคนชวนกันเล่านิทานให้ฟัง ๒ เรื่อง ในเวลาเดียวกัน คือ เรื่องพระอภัยมณี กับเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อเขาเล่าจบ นายปานสามารถเล่าเรื่องดังกล่าวให้คนอื่นฟังได้ถูกต้อง นี่เป็นตัวอย่างของความจำดี

เพลงบอกปานบอดเป็นคนชอบกาพย์กลอนมาตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ สมัยก่อนในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมีคณะเพลงบอกไปว่าเพลงบอกตามบ้านเรือนต่างๆ เป็นประจำทุกปี เด็กชายปานมักจะติดตามไปฟังเพลงบอกเสมอๆ จนสามารถว่ากลอนต้นได้ดี ดังคำกลอนประวิติว่า

“เมื่ออายุได้เก้าปีมีนิสัย
เด็กอายุเก้าปีนี้ชอบกล
ตามบ้านจีนเรือนไทยในบ้านดอน
กลอนเพลงบอกเลิศดีมีคารม

ชอบพอใจกาพย์กลอนนอนฝึกฝน
ว่ากลอนต้นได้ดีมีคนชม
เที่ยวว่ากลอนแปลกแปลกแปลกขนม
เหมือนมีดคมติดปากเมื่อจากครรภ์”

ความเป็นนักกลอนฉายแววมาตั้งแต่เด็กๆ แล้ว โดยเฉพาะเรื่องกลอนที่หาคำมาจับสัมผัสสยอก ที่เรียกว่ากลอนตายนั้น นายปานได้ทำพินกับเพื่อนๆ ไม่มีใครกล้าสู้เลย ดังกลอนว่า

“ว่ากลอนตายให้เพื่อนต่อขอพินัน คนพากันสับดหัวกลัวนายปาน”

เล่ากันว่า นายปานบอดมีเพื่อนคนหนึ่ง ชื่อ นายแฉ่ง เป็นคนที่มีนิสัยเย็บขริม นายปานอยากให้เพื่อนคนนี้สนุกสนานกับเพื่อนๆ บ้าง ต้องการจะให้เป็นคนกล้าแสดงออก จึงพูดขึ้นเป็นคำกลอนว่า

“แฉ่งเหอแฉ่ง มึงอยู่แฉ่งแฉ่ง แล้วมึงก็แฉ่งขึ้นต่อใด”

คำกลอนนี้มีความหมายว่า

“ไหนบอกว่าชื่อนี้แฉ่ง เป็นผู้มีแสงเจิดจ้า แต่ถ้าอยู่นิ่งๆอย่างนี้ เมื่อใดจะได้เห็นแสงสักทีล่ะ”

เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี นายปานมีความต้องการจะหัดหนังตะลุง เพราะมีความสนใจมานานแล้ว เมื่อใดมีคณะหนังตะลุงมาแสดงที่บ้านดอน แฉ่งจะให้คนจูบไปฟังหนังตะลุงที่หน้าโรง แม้จะดูไม่เห็นแต่นั่งฟังได้จนตลอดรุ่ง สามารถจำเรื่องและวิธีการเล่นหนังตะลุงได้หมด จนนำมาขับบทหนังเล่นที่บ้านได้ โดยมีเพื่อนบ้านมานั่งดูให้กำลังใจ

ด้วยความตั้งใจนี้ จึงได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์หนังปาด บ้านท้ายโนด ตำบลแหลม อำเภอกว๊านพะ จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านดอน ตำบลเขาพังไกร กับบ้านท้ายโนด นั้นอยู่ไม่ห่างกัน นายปาดบอดได้อยู่ฝึกการแสดงหนังตะลุงกับนายปาด บ้านท้ายโนด เฉพาะการขับบทและเจรจาเท่านั้น ส่วนการเชิดรูปต้องอาศัยคนตาดีเป็นผู้เชิดให้ ฉะนั้นเมื่อได้ฝึกหัดจนมีความรู้พอที่จะแสดงหนังตะลุงได้ หนังปาดจึงออกโรงแสดง ซึ่งต้องมีผู้แสดงอย่างน้อย ๒ คน คือ คนเชิดรูป ๑ คน และนายหนัง ผู้ขับบทและเจรจาอีก ๑ คน บางครั้งมีคนเชิดตัวตลกอีก ๑ คน รวมเป็น ๓ คน หนังประวิง ป.สีช้าง เล่าให้ฟังว่าคนเชิดรูปหนังให้หนังปาดบอด มี ๓ คน คือ นายเขียว เป็นผู้เชิดรูปหน้าบท (รูปภาค) นายแมว เป็นผู้เชิดรูปตลก และนายประวิง หนูเกื้อ

การแสดงหนังตะลุงของนายปาดบอดในยุคนั้น จะแปลกไปกว่าคณะอื่นๆ ที่นำเอาการเล่นพื้นเมืองหลายๆ อย่างมาผสมผสานในการแสดงหนังตะลุงด้วย เช่น มีเพลงบอก โนรา ลำตัด ลิเกป่า เป็นต้น คนนิยมชมชอบกันมาก ออกแสดงไม่นานก็มีชื่อเสียงโด่งดัง มีคนรับไปแสดงเดี่ยวและแสดงประชันกับหนังตะลุงชื่อดังในภาคใต้หลายคณะ เช่น ประชันกับหนังเรื้อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครศรีธรรมราช หนังอิม จอมพร จังหวัดพัทลุง จากคำบอกเล่าของหนังประวิง ป.สีช้าง ว่าครั้งหนึ่งวัดแหลมทราย อำเภอมะนัง จังหวัดสงขลา ได้จัดงานหาเงินสร้างอุโบสถ ในงานนี้ได้รับหนังอิม จอมพร จังหวัดพัทลุง ประชันกับหนังปาดบอด อำเภอกว๊านพะ จังหวัดนครศรีธรรมราช หนังตะลุงทั้งสองคณะต่างก็เป็นหนังที่มีชื่อเสียงมากทั้งคู่และมีอายุมากเช่นกัน จึงมีคนช่วยเชิดรูปให้ทั้งสองโรง คณะหนังอิม มีนายจวนเป็นคนเชิดรูป คณะหนังปาดบอดมีนายประวิง หนูเกื้อ (หนังประวิง ป.สีช้าง) เป็นคนเชิดรูป การแข่งขันมีถึง ๓ คืน คืนแรกหนังอิมเดินทางไปถึงก่อน จึงได้แสดงก่อนจนถึงเที่ยงคืน หนังปาดบอดไปถึงที่หลังจึงเริ่มแสดง ตั้งแต่เที่ยงคืนจนรุ่ง ค่ายที่สองจึงได้แสดงพร้อมกัน ปรากฏว่าหนังปาดบอดชนะหนังอิม ตอนกลางวันก่อนจะถึงค่ายที่สาม หนังอิมได้มาหาหนังปาดบอด ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรไม่ให้ชื่อเสียงของหนังทั้งสองคณะ ต้องเสื่อมศรัทธาจากประชาชน หนังประวิง จึงเสนอแนะให้หนังปาดบอดไปแสดงร่วมกับหนังอิมเป็นโรงเดียวกันส่วนโรงหนังปาดบอดหนังประวิง ป.สีช้างจะแสดงเอง ปรากฏว่าค่ายที่สามหนังอิมแพ้ อีก ที่แพ้เพราะนายจวน คนเชิดรูปของหนังอิม มีความเกรงกลัวหนังปาดบอด จนเชิดรูปผิดๆ ถูกๆ

นายปานบอดมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ถ้าทราบข่าวว่ามีพระธรรมเทศนาที่วัดใด หากไม่ไกลนักก็จะให้คนช่วยลงไปฟังเสมอ โดยจะเข้าไปนั่งใกล้ๆ ธรรมาสน์ เพื่อที่จะได้ฟังให้ชัดเจนและจดจำพระธรรมคำสอนไว้ได้มากที่สุด พระภิกษุที่ท่านเคารพนับถือมากคือ เจ้าพระรัตนทัมฺหฺณี (ม่วง) เจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์ ว่างๆ เมื่อมีโอกาสจะแวะไปเยี่ยมเยียนท่านเจ้าคุณเพื่อสนทนาธรรมและสอบถามความรู้เสมอ โดยเฉพาะการทดสอบฝีปากทางกลอนเพลงบอก ซึ่งท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีความรู้และความชำนาญอย่างยิ่ง

นอกจากนายปานบอดจะมีความสามารถในการแสดงหนังตะลุงแล้ว ยังมีความสามารถในการเล่นเพลงบอกอีกด้วย เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี ได้ประชันเพลงบอกเป็นครั้งแรกกับ เพลงบอกรอดหล่อ บ้านบางตำเสก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ขณะนั้นมีอายุราว ๕๐ ปี เป็นเพลงบอกที่มีฝีปากกล้า ปฏิภาณยอดเยี่ยม ใครถามอะไรจะไม่จนปัญญา สามารถตอบได้หมด จึงได้สมญานามว่า “รอดหล่อ” คำว่า “หล่อ” ในภาษาใต้ หมายถึง พลิก, หมุน จึงมีความหมายว่า พลิกพลิ้วไปได้ไม่ติดขัด ดังคำกลอนที่ว่า

“เจ้ากลอนสดสมัยนั้นสำคัญพอ	ทั้งคือคอเสียงคำรณเพื่อนขนพอง
เป็นเสือเฒ่าเจ้าฟากปากตำเสก	รอดตัวเอกไม่มีใครไปเป็นสอง
ใช้มือร่ำทำท่าสองตามอง	เสียงขับร้องเป็นตะบะหน้าก็เย็น”

สาเหตุที่จะมีการประชันเพลงบอกระหว่างเพลงบอกปานบอดกับเพลงบอกรอดหล่อ สืบเนื่องมาจากท่านพระครูอรุณธรรมรส (บัวทอง) เจ้าอาวาสวัดท่าซอม (ท่าเสริม) และเจ้าคณะแขวงหัวไทร ได้มาเป็นประธานงานยกขันหมากปฐมที่วัดบางนบ ท่านได้ปรารภว่า อยากจะจัดงานหาบสลาภักดิ์ขึ้นที่วัดท่าซอม ในวันขึ้นแปดค่ำเดือนหก ปีวอก ตรงกับ พ.ศ.๒๔๕๒ ได้รับเพลงบอกรอดหล่อ บ้านบางตำเสกไว้เป็นโรงตั้งแล้ว แต่ยังขาดโรงที่ดีคู่ที่จะมาต่อสู้กับเพลงบอกรอดหล่อ ยังไม่มี ดังคำกลอนที่เพลงบอกเขียนได้เขียนไว้ว่า

“ท่านเอรอดตัวเด่นเป็นโรงตั้ง	โรงดียังไม่ได้เดินหลายหลบ
เพลงบอกรอดคนกลัวกันทั่วจบ	ต่างปรารถนารักษาด้วยหาหรือ
ท่านพระครูว่าไหนไหนใครไม่หาญ	ไปรับปานลองสักที่ไม่ดีหรือ
มาประชันคารมให้สมชื่อ	รอดหล่อลือมานานชาญคารม”

นายปานบอดรับขันหมากแล้ว ทราบว่าจะต้องไปโต้คารมกับเพลงบอกรอดหล่อ ก็มีความทุกข์มาก เพราะตนเองอายุยังน้อย จะไปสู้กับเสือเฒ่าเห็นท่าจะลำบากแน่ ดังคำกลอนว่า

“ปานรับขันหมากนี้มีทุกข์มาก	ก็เนื่องจากเยาว์วัยน่าใจหาย
ใครรู้รอดจอดเขารอดเอาตาย	เคยแทงท้ายเพื่อนกลัวเหมือนวันมอ”

จนนายแดง ชาวบ้านควนต้องปลอบใจนายปานว่า อย่าร้อนใจไปเลย น้ารอดนั้นเป็นญาติกับภรรยานายแดง แกเคยไปบ้านน้ารอดหลายครั้งแล้ว คงไม่ทำให้ถึงเสียหายหรอก ดังกลอนว่า

“นายแดงพูดเสียงอึ้งมึงอย่าซลาด	น้ารอดญาติเมียฉันพลันโดน
นับตามเหล่าเขาเป็นน้าอย่าร้อนใจ	ฉันมาไปหลายหนจนคุ้นเคย
แม้พลาคำซ้ำสอตน้ารอดถึง	จะฆ่ามึงคงไม่หาญเกรงหลานเขย”

เมื่อถึงวันงาน เพลงบอกปานไปถึงวัดท่าซอมตอนบ่าย ได้รับการต้อนรับอย่างดี แต่นายปานยังเป็นทุกข์กังวลไม่หาย ตกตอนกลางคืน นายแดงได้พานายปานไปหาท่านพระครูวรธรรมมรส เจ้าอาวาสที่กุฎิ นายปานได้เล่าความไม่สบายใจให้ฟัง ท่านพระครูได้ฟังดังนั้นก็พยายามปลอบใจนายปาน และได้เล่านิทานเปรียบเทียบให้ฟัง ว่า

“..... ท่านครูวรธรรมมรสเล่านิทานให้นายปานฟัง
เรื่องแม่แพะสู้เสือเมื่อคราวจน เทียบกับคนไม่ตาปัญญาขลัง
ถ้าเลิกรอดก็อาจจะพลาดพลั้ง ปานได้ฟังนักปราชญ์ไม่ขาดแรง”

ครั้งรุ่งเช้าเวลา ๙ นาฬิกา ประชาชนทราบว่าเป็นงานวัดท่าซอม จะมีเพลงบอกขึ้นยอมาปะทะคารมกันระหว่างเพลงบอกรอตหล่อ กับเพลงบอกปานบอด ต่างพากันหลังไหลมาชมกันมากมาย

เมื่อถึงเวลาประชัน เพลงบอกทั้งสองคณะมานั่งใกล้กัน ท่านพระครูวรธรรมมรส ได้ขอร้องเพลงบอกรอตว่า

“ท่านเห็นปานอ่อนกว่าตาก็บอด จึงห้ามรอตไว้ว่าอย่าชู้ชู้วญ”
เพลงบอกรอตก็ตอบว่า
“รอตหล่อว่าเหมือนเล่นไฟครั้นได้ต้น ที่ผมนั้นจะไม่หลกอย่าตกใจ
นี้ว่ากับปานบอดถ้ารอตตก ปานไม่ชกสั่นมือหรือโดน
ผมไม่เคยเสียทัพกับผู้ใด อย่าว่าใจผมตำรอตทำจริง
เมื่อตาบอดแล้วยังคว้าเข้าปาลึก ปานไม่นึกหรือว่าจะปะลึงห์
คำพูดรอตสอดใส่ไว้อาจจริงจริง มันเป็นเรื่องเหลือลึงค์ศึกคารม”

ท่านพระครูวรธรรมมรส ได้นั่งเป็นกรรมการให้ และขอร้องเพลงบอกทั้ง ๒ คณะว่าห้ามไม่ให้ว่าเรื่องพ่อแม่หรือญาติพี่น้อง ให้ว่าได้เฉพาะความชั่วหรือความดีในตัวเท่านั้น ดังคำกลอนว่า

“.....”
สองญาติมิตรแต่ละฝ่ายไกลใกล้เคียง
หนึ่งพ่อแม่ห้ามยกมากดเคียด
ว่าแต่เพียงดีชั่วในตัวตน”

ต่อจากนั้นจะเริ่มการประชัน มีคนเข้ามาฟังกันแน่นขนัด ดังที่เพลงบอกเขียนได้เขียนเล่าเป็นคำกลอนไว้ว่า

“ก่อนเพลงบอกจะว่าเทศน์ปรารภ ครั้งพอจบชายหญิงยิ่งขนาน
แน่นขนัดอัดแอมาเลปาน ดินสะท้านดังสะเทือนเหมือนโคชน
แม่ลูกอ่อนอุ้มลูกถูกเพื่อนแทรก ปะทะแทกกระทบถูกลูกเกือบหล่น
พวกเพลงบอกต่างก็ทำบริกรรมตน แล้วเริ่มต้นไหว้พระบูชาครู”

การประชันเพลงบอกในวันนั้น เพลงบอกปานบอด ซึ่งมีอายุเพียง ๑๙ ปี แต่ได้ใช้วาทะคารมที่เฉียบคมแก้คำของเพลงบอกรอตหล่อเสือเผ่นด้วยวัย ๕๐ ปี ซึ่งเพลงบอกปานเรียกว่า “น้ารอต” ได้ดีเกินคาด จนกรรมการตัดสินให้ปานบอดชนะ เป็นเหตุการณ์ที่ร่ำลือไปทั่วทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง วาทะคารมที่เพลงบอกรอตหล่อครั้งนั้น ส่วนใหญ่ได้มาจากความทรงจำของเพลงบอกเขียน เพชรคงทอง ซึ่งได้นำมาถ่ายทอดต่อๆ กันมา

เพลงบอกปานบอดมีผลงานเพลงบอกที่ได้ได้กับเพลงบอกอื่นๆ อีกหลายคณะ จะไม่ค่อยเป็นรองใครจนเป็นที่เกรงขามของเพลงบอกคณะต่างๆ ที่เคยประชันกันมาแล้ว เช่น เพลงบอกรุ่ง บ้านคลองควาย (คลองกระปือ) อำเภอบางแพะ เพลงบอกเนตร ชลารัตน์ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เพลงบอกสุข บ้านประตูลี้

อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เพลงบอกขุน บ้านหัวป่า อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และเพลงบอกจอน บ้านชุมพล จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ต่อไปนี้จะเป็นตัวอย่างกลอนเพลงบอก ที่เพลงบอกปานได้ไต่คารมกับเพลงบอกรอดหลอ ณ วัดท่าหม่อม (ท่าเสริม) อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

รอดหลอ

นี่หรือปานบ้านดอน	อายุเจ้ายังอ่อนจอด
ดาก็บอดตัวก็บาง	มาขวางทางกับรอดหลอ
ปานเหมือนเรือลำเล็ก	แต่ว่าเป็นเด็กกินยอ
ว่ารอดเหมือนมหาสมุทร	เรือปานจะมุดม้วย
หากเกิดคลื่นกล้ำสาตตัน	บังเกิดขึ้นในวันนี้
เดียวคนนี้ได้นั่งร้อง	ถูกคลื่นเข้าสองหน่วย
ถ้ามันไม่จมในวันนี้	โชคดีได้อำนวย
ถ้าเกิดโชคร้ายทั้งใช้ทั้งป่วย	ได้ช่วยต่อเดี้ยวใจ
ดูแบบบางร่างก็เล็ก	แต่ปานเป็นเด็กเพลงบอก
หนวดไม่ทันงอกสักเส้น	มาเล่นกับคนใหญ่
ตัวน้ารอดจะขอลาม	อายุอานามลักเท่าใด
ปานบอกไปอย่าปด	น้ารอดจะกดฟิง

ปานบอด

สำนวนที่น้ารอดสอดใส่	ช่างเข้าไปในสองโสต
ทั้งขู่ทั้งทักปานต้องรับโทษ	แต่อย่าโกรธกันภายหลัง
แก่เปรียบให้ปานเป็นเรือเล็ก	เพราะปานเป็นเด็กเยาว์ยัง
ไม่ถึงสังข์ศรีศิลป์	ที่จะเข้ามากินกาง
ตัวน้ารอดเหมือนมหาสมุทร	กว้างลึกสุดคลื่นลมกล้า
ปานก็ยังนำพาเรือน้อย	แก่ลึงเข้ามาลอยขวาง

เพลงบอกปานบอดประสบความสำเร็จในการแสดงทั้งหน้าตาสองและเพลงบอก แต่จะเด่นไปทางเพลงบอกมากกว่า ในช่วงหลังๆ ท่านรับชมมากเพลงบอกเพียงอย่างเดียว

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๑ ห้างรัตนมาลา พาหุรัด กรุงเทพมหานคร ได้เชิญศิลปินภาคใต้ไปอัดแผ่นเสียงที่กรุงเทพฯ ทั้งหมด ๑๗ คน ที่จำกันได้มี เพลงบอกปานบอด หนึ่งดำวิน หนึ่งเกลี้ยง หนึ่งเขียน โนราวัน โนราพร้อม พรานแต้ม พรานเขียว เพลงบอกเนตร ชลารัตน์ โดยนายห้างรัตนมาลาเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายแก่ศิลปินทั้งหมด และยังจ่ายเงินรางวัลแก่ผู้แสดงดีเด่นอีก ๔ รางวัล ได้แก่ เพลงบอกปานบอด โนราวัน หนึ่งดำวิน และเพลงบอกเนตร

“บังเกิดอัศจรรย์ให้หวั่นให้หวาด
เสียงครืนครืนสนั่นดังกระจิงกระจาย
เสียงครืนครืนครืนสนั่นสนัด
ดังป้างป้างเปรี้ยงเสียงเครงเสียงโครม
ทั้งเตียงโตะโซฟาม้าที่นั่ง
ทั้งลาดเลื้อเลื้อหมอนลงซ้อนลงซบ
ถูกถ่วงเวหนเหินเขมเดินเขมตัน
สัถว์บนเรือนวังผ่านสะพานสะทก
ทั้งเครื่องแป้งแต่งกายรายสลับ
แมงมุมตีกตกด้านตกดิน
นกกรงเขาแขวนเสาตั้งน้ำจิ้งน้ำจาย
ทั้งสายมุ้งสายม่านชาดผ่านชาดพืด
เมื่อเกิดวาทภัยใหญ่มหันต์
บนเมฆินฟ้าแดงส่องแสงวับ

ยอดปราสาทสูงสุดเหมือนจะหลุดจะหลาย
ช่อมอวยอลเวงคะเครงคะโครม
บังเกิดอัศจรรย์นักเมื่อเข้าหักเข้าโหม
ทั้งเกียงโคมตกแตกจะแยกจะยับ
เพียงจะฟังเรียงรายสลายสลับ
นา(หิ)กากลับทบเพ็งดังเกร็งกร่างเกร็งกรก
เดินกระชั้นกระทบชะตีห้าตีหก
ส่วนพวกนกจอกชายคาออกบ้อออกบิน
กระทบกับอำนาจแรงบ้างแหงบ้างวิน
สะพานลั่นทั่วตลอดดั่งออตออตอึดอึด
สะพานสายเมื่อส่งชาดผงชาดพืด
ดังรีดรีดรีบรีบเสียงครีบริบครีบริบ
คนใกล้กันชุกซ่อนนอนไม่หลับ
ราหูจับพระจันทร์กลืนทั้งกลางคืนกลางคน”

สำหรับคำกลอนเพลงบอก ที่เพลงบอกป่านบอดได้ไปอัดแผ่นเสียงครั้งนั้น จะเล่าเกี่ยวกับการที่ห้างรัตนมาลา
เชิดศิลปินภาคใต้ไป ๑๗ คน ไปอัดเสียงและได้ชมกรุงเทพฯ ดังคำกลอนต่อไป

ออ...ขอแสดงแจ้งประดิษฐ์
น้อมคำนับวาจา
นายห้างรัตนมาลา
พานักร้องปักษ์ใต้
สิบห้าค่ำวันอาทิตย์
จะพาไปวันทา
บอกนักร้องทั้งหลาย
ต่างดับตนแจ้งจัด
องค์พระแก้วมรกต
เป็นของดีคราวครั้ง
ให้นายวันปรีชา
ต้องจัดการเตรียมตน
ออกจากห้างที่พัก
พอเลี้ยวถนนเจริญกรุง

เนนี่แหละกิตติศัพท์
ไปตามอัชฌาสัย
ท่านผู้ปรีชาว่องไว
มาสิบเจ็ดคน
มีเมตตาจิตเป็นหนักหนา
หาแต่กุศล
นับได้สิบเจ็ดคน
ไปน้อมนมัสการ
ที่สวยสดสุขศรี
มาตั้งแต่บุหราน (โบราณ)
ผู้ปัญญาชำนาญ
เอาผู้คนมา
มีถรุณชุกหมายมุง
สวยเป็นหนักหนา

มีคนขับลำดับกัน
นั่งทัศนตามถนน
ถึงหน้ากระทรวงกลาโหม
ใกล้ประตูวัดพระแก้ว
ลงจากรถเร็วพลัน
ถวนขึ้นในหัตยา
มีผู้หญิงมาขาย
ท่านนายห้างซื้อแจก
สำหรับบูชาองค์พระแก้ว
ต่างผายผันเวเหวี่ยง
มีรูปภาพต่างๆ
ดูแบบเนียนสวยดี
พินิจแล้วแคล้วคลา
จุดจ้อไฟบูชา
ตั้งโมขันสามหน
นโมนบพร้อมพรัง
อุทิศผลกุศลประเสฐ
กลางคนตายเสียก็มี
ด้วยบุญหนุนให้บ้าง
มาทัศนาเพลิดเพลิน
บูชาเสร็จค่อยประจำ
เข้าไปเซยองค์พระแก้ว
สูงประมาณสักหนึ่งศอก
ทั้งรูปก็สวยเหลือล้น
แผ่นดินสยามทั่วเขต
หาสิ่งใดปานเปรียบ
นับเป็นที่ศรีวิไล
เป็นศรีสูงตี่ยิ่ง
มีเครื่องประดับต่างๆ
เป็นช่องชั้นบรรจง
มีรูปพระทองคำ
มีองค์พระธาตุคู่อร่าม

ดูเป็นหล่นมา
ทั่วทุกคนไป
เป็นที่สุขโสมนัสแล้ว
อันผ่องใส
คนทั้งนั้นสบายใจ
มาล้นทั้งนั้น
ดูเปียกดอกไม้แปลกแปลก
ให้ไปทั่วกัน
พอพบแล้วสุดรำพัน
เข้าที่ระเบียงใน
ช่างทำเรื่องรามเกียรติ์
ขวัญเอยจะมีไหน
ท่านพาเข้าไปข้างใน
มาลาเข้าวางราย
สวดมนต์ไปจนจบ
ชวนกันนั่งถวายเป็น
ตั้งแต่เกิดมาแก่กาย
ไม่ได้มานี้เลย
ให้นายห้างท่านไปหา
ไม่ได้เมินเฉย
ชวนกันนำล่องเลย
ดูอันแว่วไว
มีที่กว้างออกสักศอกด้วย
หันแต่วิสัย
ในถิ่นประเทศเมืองไทย
กับนี้ไม่เทียบทัน
ประเทศไทยได้เฟื่องฟู
ไปทั่วทุกสิ่งสรรพ
มีหลายอย่างหลายพรรณ
ถัดกันลงมา
ถวนแต่ธรรมชาติ
งามเป็นหนักหนา

กับเครื่องประดับองค์พระแก้ว
สำหรับมาสามฤดู
คือหมันต์คิมหันต์
เปลี่ยนเปลื้องเครื่องประดับ
กับเงินเหรียญของบูรณ
มีถมไปมากมาย
พินิจแล้วก็แคล้วคลาด
พรั่งพร้อมแล้วถ้วนลือ
นายสุวรรณคนประจำ
แล้วเวเหวี่ยงจากวัด

อันแววโลกา
ชูได้ชื่นใจ
ฤดูวสันต์กำกับ
สำหรับสมัยใหม่
จะประมาณไม่รู้ครั้งไหน
เขาตั้งไว้รายเรียง
จากอาวาสโบสถ์พระแก้ว
มีแต่ชื่อเสียง
ค่อยรืบนามาร่วมเพรียง
ทัศนมา

ครั้งหนึ่งราว พ.ศ.๒๔๗๘-๒๔๗๙ หลวงปราณีประชาชน นายอำเภอปากพนัง ได้ให้คนไปรับหนังสือไปนบอด ไปแสดงที่ปากพนัง แต่พอใกล้จะถึงวันงาน พอดีสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เสด็จมาเยือน นครศรีธรรมราช ทางจังหวัดจึงให้คนมารับหนังสือไปว่าเพลงบอกรับเสด็จ ทำให้หนังสือนบอดต้องคืนขึ้นหมาก ที่ปากพนัง เพลงบอกเขียน เพชรคงทอง ได้เขียนเป็นกลอนประวัติเพลงบอกนบอด ไว้ตอนหนึ่งว่า

“ครั้นพระยาสุราษฎร์ อยู่นคร
ของกรมพระยานริศฯ นั้นฉันไม่เท็จ

หนังสือนบอดเคยไปรับเสด็จ
เป็นสมเด็จพระเจ้าอาวเจ้าธานี”

อาจารย์มิตร เกราะแก้ว ร.ร.จรัสพิทักษ์ ได้เขียนกลอนสดุดีตอนที่เพลงบอกนบอดไปรับเสด็จนี้เช่นกัน มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ส่วนทางด้านเพลงบอกยิ่งออกรส
ทางปากชิต์กายนอกเพลงบอกปาน
คราวเจ้าฟ้ากรมพระยานริศ
ปานไปขับรับเสด็จที่นคร

เกียรติปรากฏกว้างไกลแผ่ไพศาล
ตั้งสะพานอาณาจักรของนักกลอน
เสด็จตรวจราชการกิจข่าวกระฉ่อน
ชมว่ากลอนปลอบให้เขาปลื้มใจ”

เสียดายที่บทเพลงบอกที่ไปขับรับเสด็จนั้น ไม่มีการจดบันทึกไว้ แต่คงจะฝากคารมไว้น่าฟังแน่นอน เพราะเป็นการรับเสด็จเจ้าฟ้า เจ้านายชั้นสูง ซึ่งจะต้องกลั่นกรองเป็นอย่างดี

ยังมีเกร็ดประวัติเล่าว่า ครั้งหนึ่งหนังสือนบอดจะไปแสดงที่บ้านปากกระวะ การเดินทางในสมัยก่อน ต้องเดินด้วยเท้าเพราะไม่มีรถเหมือนกับสมัยนี้ และจะต้องมีคนจูงกันไป ระหว่างทางที่เดิน ถ้าจะต้องข้ามหรือ ลอดสิ่งกีดขวางใดๆ คนจูงจะบอกให้ทราบ ครั้งนั้นคนจูงได้บอกให้หนังสือนบอดลุดๆ แกก็ลุดจนกว่าคนจูงบอกว่า พ้นแล้ว แกจึงเงยหน้าขึ้นมามองว่าเมื่อก็ลุดอะไร คนจูงบอกว่า “ลุดหวัน” หมายถึง ลุดตะวันหรือลุดฟ้านั่นเอง เมื่อไปถึงงานแกเลยขับเป็นเพลงบอกว่า

“หนักหนาอายคล่องปากกระวะ
มาใช้ให้คนตาบอด

เดี๋ยวนี้มันบ้ายอด
เดินก้มลงลุดหวัน”

อีกครั้งหนึ่ง หนึ่งปานบอดแสดงหนังตะลุง ตามท้องเรื่องจะต้องออกบูญักษ์ แต่คนเชิดรูปจะพลั้งเพลอ หรือจงใจก็ไม่ทราบได้หยิบรูปเต้าออกมาเชิดตรงหน้าจอ ในขณะที่หนึ่งปานบอดขึ้นบทกลอนว่า “โสทรกษยักษ์...” คนดูหน้าโรงก็ตะโกนว่า “นี่เต้าๆ ไม่ใช่ยักษ์” หนึ่งปานบอดจึงใช้ปฏิภาณไหวพริบว่ากลอนต่อไปว่า “เด็กไม่รู้จักยักษ์ อยู่ในเต้า” เป็นอันว่าสามารถแก้ปัญหาไปได้เป็นอย่างดี เป็นเรื่องราวที่เล่ากันมาจนทุกวันนี้

หนึ่งปานบอดแต่งงานกับภรรยาคนแรกชื่อ ฉิด เป็นชาวสะทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๒ แล้วได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านดอน ตำบลเขาพังไกร อำเภอห้วยไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บางท่านเคยบอกว่ามีบุตรกับภรรยาคนนี้ ๗ คน แต่บ้างว่า ๔ คน ภรรยาคนที่ ๒ ชื่อ ตาดำ แต่ไม่มีบุตรด้วยกัน และหย่าร้างกันภายหลัง

นายปาน ได้ท่องเที่ยวแสดงหนังตะลุงและว่าเพลงบอกไปเกือบทุกจังหวัดในภาคใต้ แต่ที่ไปแสดงเป็นประจำ ได้แก่ นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ตรัง สุราษฎร์ธานี จนมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันกว้างขวาง ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีฝีปากเยี่ยมในกลอนเพลงบอก เมื่อท่านมีอายุราว ๕๕ ปี ได้หยุดการแสดงหนังตะลุง แต่ยังคงว่าเพลงบอกอยู่ ได้ฝึกฝนลูกศิษย์ไว้หลายคน ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป คือ หนึ่งประวิง ป.ชี้ช้าง เพลงบอกเพียนเพชรทอง เพลงบอกแย้ม ธรรมเสน เพลงบอกปานบอดถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๘ รวมอายุ ๖๖ ปี

๕

อย่ายึดติดวัตถุมากกว่าจิตใจ
อย่าเก็บเอาเรื่องทุกข์ใจมาใส่ใจมอง
อย่าตัดสินคนอื่นเพียงแค่ว่าตามอง
อย่าอิจฉา อย่าคิดครอบครอง
ของที่ไม่ใช่ของของเรา